

OPEN MONUMENTENDAG 2020

HET EINDHOVENSE STADHUIS

ZONDAG 13 SEPTEMBER 2020

FOTO: MARIE LOUISE NIJSING

ARCHITECTUURCENTRUM
EINDHOVEN

VERLEDEN / HEDEN / TOEKOMST

2020 is een opmerkelijk jaar. Het is het jaar dat de gemeente Eindhoven 100 jaar bestaat. De annexatie van vijf buurdorpen door 'het stadje Eindhoven' ging niet van harte. Het was onvermijdelijk geworden. De snelle groei van de NV Philips Gloeilampenfabrieken, vanaf 1912 maakte deze noodzaak duidelijk. Tussen 1916 en 1920 groeide het bedrijf van 3700 naar 6725 werknemers. Ook de planning en aanleg van zaken als nutsvoorzieningen, wegen, scholen en woningbouw en centralisatie van politie en brandweer maakten een fusie noodzakelijk. Zo werd op 1 januari 1920 de nieuwe gemeente Groot-Eindhoven geboren.

Met de slogan 'eer gisteren, vier vandaag, maak morgen' beloofde 2020 een bijzonder jubileumjaar te worden waarin verleden, heden en toekomst zouden worden gevierd. Maar 2020 zal toch vooral de geschiedenis ingaan als het jaar dat het coronavirus wereldwijd het maatschappelijk leven ontwrichtte en talloze slachtoffers maakte. Ook Eindhoven ontsprong de dans niet. De ziekenhuizen maakten overuren en we bleven zo veel mogelijk thuis.

We verkeerden dus heel lang in onzekerheid over het al dan niet mogen organiseren van evenementen. Al snel vergaderden we met behulp van uiteenlopende digitale media over nieuwe en andere manieren om het verhaal over de jubilerende stad voor het voetlicht te brengen. We besloten om vanuit thuis de archieven en de boeken in te duiken. Centrale thema: het stadhuis als symbool van een 100-jarige stad. Al die inspanningen komen hier samen in deze brochure waarin het verleden, het heden en de toekomst van dit bijzondere stadhuis uitvoerig worden beschreven.

Maar we deden meer. In juni, rond de Dag van de Architectuur, hebben we vier digitale rondleidingen gepubliceerd op onze website. De eerste was een historische architectuurwandeling door de bijzondere woonwijk 't Hool die dit jaar 50 jaar bestaat. Een rondleiding die is opgezet in nauwe samenwerking met jubileumcommissie 50 jaar 't Hool. De tweede was een wandeling om het Eindhovense stadhuis,

gevolgd door een digitale rondleiding over de TU/e Campus en tot slot een architectuurwandeling over Strijp-S, waar momenteel de skyline wordt gedomineerd door spectaculaire woontorens in aanbouw.

In juni werd duidelijk dat we tijdens Open Monumentendag ook weer 'echte rondleidingen' en 'openstellingen' mochten gaan organiseren. Uiteraard volgens de voorgeschreven coronaprotocolen. Op zondag 13 september 2020 opent DOMUSDELA de deuren voor het publiek tussen 11.00 en 17.00 uur. Bezoekers kunnen zelfstandig, via een speciale eenrichtingsroute, het complex verkennen. De VVV verzorgt die dag enkele exclusieve stadswandelingen die starten op het Stadhuisplein en eindigen bij DOMUSDELA. Daarnaast zijn er twee architectuurfietstochten, die eveneens starten op het Stadhuisplein.

Aanmelden kan via de website www.architectuurcentrumeindhoven.nl. Het volledige programma staat begin september 2020 online. Kortom, het belooft wederom een mooie dag te worden met aandacht voor verleden, heden en de toekomst van een 100-jarige stad.

René Erven
Voorzitter comité
Open Monumentendag Eindhoven

INHOUD

- Verdwenen gemeentehuizen... > P 4
- Een bewogen ontwerpgeschiedenis... > P 10
- Een dynamische omgeving > P 16
- Monumentale kunst rond het stadhuis > P 23

VERDWENEN GEMEENTEHUIZEN...

TEKST: JOS HÜSKEN

In 1920, 100 jaar geleden, gingen het 'stadje' Eindhoven en de vijf omliggende gemeenten Gestel, Stratum, Strijp, Tongelre en Woensel op in één nieuwe gemeente: Groot-Eindhoven. Na de annexatie verloren de raadhuisen in de afzonderlijke gemeenten hun functie. Ze werden afgebroken of kregen een andere bestemming. Maar waar stonden die gemeentehuizen, en hoe zagen ze er uit?

Laten we beginnen in Strijp, het dorpje waar in de jaren 1900-1930 letterlijk een bouwexplosie plaatsvond. Hier bouwde Philips in rap tempo enorme fabrieken op Strijp-S en tal van arbeiderswoningen in Philips Dorp. In 1848 kocht de gemeente Strijp van de parochiekerk een perceel in het gehucht 't Ven. Hier bouwde de gemeente haar raadskamer. Nadat Strijp in 1920 bij Eindhoven gevoegd was, degradeerde de raadkamer tot een 'normaal' woonhuis. In 1937 werd dit huis of voormalige raadskamer afgebroken. Het

verkeersknooppunt van de Strijpsestraat met de Botenlaan en de Zeelsterstraat zou haar plaats innemen. Dit stuk van de Ring, de Botenlaan, werd al in de jaren 1921-1941 gerealiseerd.

De gemeente Gestel was in 1810 samengevoegd met die van Blaarthem. Mogelijk werden de woningen van de opeenvolgende burgemeesters ook als gemeentehuis gebruikt. Nadat de voormalige Sint-Nicolaaskapel aan de Hoogstraat in 1888 was

afgebroken, werd die op dezelfde plaats 'ingewisseld' voor een echt raadhuis. Je moest in het vervolg de stenen trappen beklimmen om de hoge heren van het bestuur te mogen ontmoeten. In 1920, na de annexatie, telde de gemeente Gestel 5.630 inwoners. Het gemeentehuis aan de Hoogstraat werd uiteindelijk in 1935 afgebroken.

Iets zuidoostelijker ligt Stratum. In 1839 kocht de gemeente Stratum van Adriaan Vlijminx een stuk grond aan de huidige Stratumsedijk en bouwde er een raadhuis. Dit bevond zich op de hoek Vondellaan-Stratumsedijk naast het huidige Diagnostiek voor U. Het raadhuis voldeed na ruim een halve eeuw niet meer. Eveneens aan de Stratumsedijk, maar dichterbij Eindhoven, bewoonde sigarenfabrikant Anthonius de Block, mede-eigenaar van sigarenfabriek Mignot & De Block, een eclectische villa. Deze had hij in 1869 laten bouwen door de Antwerpse architect Frans van Boghout. Nadat De Block in 1906 overleed, kocht de gemeente Stratum de villa om deze tot aan de annexatie in 1920 als gemeentehuis te gebruiken. Dit voormalige gemeentehuis, aan de Stratumsedijk 20, was tijdens Open Monumentendag 2010 voor een keertje voor het publiek geopend.

De inwoners van Tongelre hielden zich in het verleden vooral met landbouw bezig en verdienden 's winters thuis een extra centje bij met het produceren van textiel. Een watermolen op de Kleine Dommel maakte dat agrarische beeld compleet. In het begin van de negentiende eeuw stond het Tongelrese raadhuis op het marktplein, dat tegenwoordig als onderdeel van 't Hofke, een brede straat is geworden. Burgemeester Josephus van Engeland nam in 1912, acht jaar voor de annexatie, een nieuw gemeentehuis in gebruik. Dit voormalige raadhuis van Tongelre, ontworpen door architect Jan Stuyt (1868-1934), staat nog steeds aan 't Hofke en fungeert als wijkcentrum.

Vanaf het midden van de negentiende eeuw vestigden veel fabrieksarbeiders zich in Woensel, waar inmiddels ook al diverse fabrieken waren gebouwd. Telde Woensel rond het begin van de achttiende eeuw slechts circa 2.000 inwoners, dat aantal was in 1919 al gegroeid tot bijna 18.000. Begin negentiende eeuw stond het raadhuis van Woensel aan de Broekseweg. Burgemeester Hendrik-Jan Spoorenberg huurde een tijd lang een deel van dit pand om er met zijn gezin te wonen. In 1896 werd een nieuw gemeentehuis gebouwd aan de Kloosterdreef 90. Dit statige gebouw

in neorenaissancestijl, tegenover de Sint-Petruskerk, staat er nog steeds. Het werd ontworpen door architect Abraham Bogers (1856-1935). Vanaf 1920 had ook dit gemeentehuis geen publieke functie meer. Het oudere raadhuis aan de Broekseweg werd in 1965 gesloopt.

En dan Eindhoven, het stadje waar het allemaal om draaide. In 1232 kreeg Eindhoven stadsrechten van hertog Hendrik I van Brabant (1165-1235). Het document waarin dat staat is verloren gegaan, maar de originele tekst is overgeleverd in een oorkonde uit 1596. Hierin bevestigt koning Philips II de rechten die in het verleden door zijn voorgangers aan de stad waren verleend. Door het verlenen van 'libertas' werden de bewoners vrije burgers die binnen hun eigen territorium hun eigen zaken mochten regelen, zowel bestuurlijk als justitieel.

Net buiten de stad bezaten de heren van Eindhoven een kasteel met de naam 'In die Haghe'. Dit bevond zich aan de oever van de Dommel. Een nieuw kasteel werd later gebouwd binnen de stadswallen. In de stad Eindhoven woonden in 1438 circa 1.000 burgers in 248 huizen. De stad had een gasthuis van de Tafel van de Heilige Geest, de lokale instelling voor armenzorg. Dit gasthuis functioneerde feitelijk ook als een stadhuis. Hier vergaderden schout en schepenen, maar kregen ook vreemdelingen onderdak.

Er is een gravure van dit gasthuis bewaard gebleven. Deze is opgenomen in het boek van Baudartius uit 1615. Aangenomen wordt dat dit het gasthuis was, maar omdat het pand tijdens de Gelderse Oorlog in 1486 verwoest werd, is daar geen zekerheid over. Na de verwoesting werd een nieuw gasthuis gebouwd. Stenen werden vermoedelijk gekocht in Someren, waar de plaatselijke kerk net was afgebroken. Het dak werd belegd met leien die in 's-Hertogenbosch waren gekocht. Uit de archieven blijkt dat het gebouw een toren had en ook een dubbele zolder, een kelder, een kapel, een brouwerij en een ruimte waarin bedsteden voor de gasten stonden.

Dit gasthuis was geen lang leven beschoren. In januari 1554 werd Eindhoven door een stadsbrand getroffen en gingen grote delen van de stedelijke bebouwing in vlammen op, waaronder het gasthuis. Op een ets van Hogenberg uit 1583 is aan de

Rechtestraat een voornaam huis met een toren afgebeeld. Vermoedelijk is dit een beeld van het gasthuis dat hier dus stond tot 1554.

Het derde gasthuis stamt uit 1554 en was opnieuw eigendom van de Tafel van de Heilige Geest. Het werd vanaf 1564 consequent 'stadhuis' genoemd. De bouw stond onder leiding van Peter van Dornick. Het materiaal werd bijeengebracht uit Stratum, Strijp, de Beerzen, zelfs uit Luik en 's-Hertogenbosch. In Maastricht werden mergelstenen gekocht. Ze werden verwerkt in de gevel waarop ook de wapensymbolen van de stad en het jaartal 1554 werden aangebracht.

In 1864 kocht de gemeente dit stadhuis aan voor 2.444,50 gulden. Wegens ruimtegebrek liet B&W het gebouw al een jaar later afbreken. Het stadsbestuur werd nog berispt door de Commissaris van de Koning, omdat het hier een monumentaal gebouw betrof. Het college van B&W antwoordde echter, dat volgens de gemeente-architect bij de sloop geen overblijfselen waren ontdekt die "nuttige bijdragen tot de vroegere geschiedenis der vaderlandsche bouwkunst zouden hebben kunnen leveren." Blijkbaar besefte B&W niet dat het gebouw zelf zo'n monumentaal overblijfsel was.

In 1862 schreef het gemeentebestuur een prijsvraag uit voor het ontwerp van een nieuw stadhuis. De acht inzendingen die de meeste voorkeur hadden gekregen, werden echter door de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten in Amsterdam negatief beoordeeld. B&W beloofde de vier beste inzendingen met een prijs van 50 gulden, op voorwaarde dat de architecten afstand deden van hun ontwerpen.

Stadsarchitect Jan van Dijck (1835-1922) kreeg vervolgens de opdracht om van de vier inzendingen één nieuw ontwerp te maken. Zijn creatie resulteerde in een eclectisch geheel met een neogotische uitstraling. De Roermondse architect Karel Weber (1820-1906) keurde de plannen goed. Dit stadhuis van architect Van Dijck bood ook onderdak aan het politiebureau en een gevangenis met twee cellen. In het gebouw bevond zich een vergaderzaal en een wapenkamer die door de schutterij gebruikt werd. Zoals bij de voorgaande gebouwen vervaardigde de firma Petit & Fritsen in 1867 voor dit nieuwe stadhuis een

beiaard, die overigens vals geklonken moet hebben. Na 1920 had de nieuwe gemeente Groot-Eindhoven behoefte aan slechts één stadhuis. Het Eindhovense stadhuis aan de Rechtestraat voldeed niet meer en in 1929 werd besloten om de stadhuisfunctie te verplaatsen naar een grote villa in Stratum, die bekend stond als Sancta Ursula. Dit was echter een tijdelijke oplossing voor de huisvesting van het nieuwe stadsbestuur.

De villa was in 1869 gebouwd en was een tijd lang in het bezit van Bernard Sinkel (1853-1890), familie van de eigenaar van de Amsterdamse 'winkel van Sinkel' en compagnon in de luciferfabriek Vissers, Langemeijer & Co. De zusters Ursulinen hadden er tussen 1920 en 1928 gewoond en verzorgden er huishoudonderwijs.

Ze bouwden achter hun villa een houten kapel, een cadeau van pensioonaat Eikenburg. De kapel achter de villa werd in 1929 ingericht als raadszaal, de villa zelf is tot 1952 als stadhuis in gebruik geweest. Toen kwam aan het Stadhuisplein een deel van een nieuw stadhuis gereed. Villa Sancta Ursula werd daarna door de overheid gebruikt, maar is in 1964 gesloopt om plaats te maken voor de stadsschouwburg en een

verbindingsweg tussen Stratum, het centrum en Gestel.

Nadat de gemeente was verhuisd naar Sancta Ursula had het oude stadhuis aan de Rechtestraat nog diverse functies. De trouwzaal bleef vooralsnog in gebruik en in 1932 kreeg Museum Kempenland de beschikking over het pand. De inrichting van het museum met hulp van de bij de gemeente werkzame architect Joop Meijnsing (1877-1968) vorderde traag en pas in 1937 opende hier Museum Kempenland officieel zijn deuren voor het publiek. In 1939 moest het museum het pand al weer ontruimen voor distributiedoeleinden. Nadat het Rode Kruis er na de oorlog nog was gehuisvest, startte in september 1950 de net opgerichte Middelbare Kunstnijverheidsschool er met het onderwijs. Vanaf 1955 heette de opleiding Akademie voor Industriële Vormgeving Eindhoven en tegenwoordig Design Academy Eindhoven.

De in 1953 gepresenteerde plannen voor een doorbraak voor autoverkeer tussen Gestel (vanaf de Karel de Grotelaan en Meckelenburgstraat) en de Markt, waarvoor het stadhuis moest wijken, werden ingehaald door andere plannen voor het centrum van

Eindhoven. De sloopvergunning was al verleend. In 1967 werd ook dit Eindhovense stadhuis met de grond gelijk gemaakt. Alleen nog een plaquette in het straatprofiel, ontworpen door Olly van Abbe (1935-2017), houdt de herinnering aan het verdwenen stadhuis levend.

1. Raadhuis Tongelre, situatie 2020
2. Voormalig raadhuis Gestel. Collectie Eindhoven in Beeld
3. Gemeentehuis Stratum
4. Gemeentehuis van Stratum, situatie 2020
5. Jan van Hooffstraat, gezien richting stadhuis. Op de achtergrond het gemeentehuis dat in 1967 werd afgebroken om plaats te maken voor een verkeersdoorgang richting Gestel. Collectie Regionaal Historisch Centrum Eindhoven
6. Plaquette van verdwenen stadhuis, Olly van Abbe. Collectie Peter Thoben
7. Villa Sancta Ursula in Stratum, deed vanaf 1929 dienst als gemeentehuis van Groot-Eindhoven. Collectie Jan Spoorenberg
8. Gemeentehuis Woensel, situatie 2020

EEN BEWOGEN ONTWERPGESCHIEDENIS...

TEKST: RENÉ ERVEN EN PETER THOBEN

Het huidige stadhuis van Eindhoven werd door koningin Juliana officieel geopend op 18 september 1969, tijdens de 25-jarige herdenking van de bevrijding van de stad. Het werd ontworpen door het bureau van de Leidse architect J.A. van der Laan. Ruim dertig jaar eerder, in 1938, ontwierp hij ook het eerste plan voor het stadhuis van de nieuwe gemeente Groot-Eindhoven in het kader van een prijsvraag.

Op 1 januari 1920 werd de fusie van de gemeente tot één Groot-Eindhoven een feit. Bij een nieuwe gemeente past een nieuw stadhuis. In 1928 ging het college van B&W op zoek naar een geschikte locatie voor dit nieuwe stadhuis. Het bestaande stadhuis aan de Rechtestraat voldeed niet meer. Het was te klein en er was dringend behoefte aan meer ruimte. Er werd besloten om te verhuizen. In 1929 werd Sancta Ursula, een grote villa in Stratum, in gebruik genomen als tijdelijk gemeentehuis.

Op 28 december 1928 besloot de gemeenteraad om een nieuw stadhuis te bouwen op de zogenoemde 'Studentenwei'. Dit was een onbebouwd gebied tussen de Wal en het Stratumseind. Echter, de plannen voor de nieuwbouw liepen vertraging op door de wereldwijde economische crisis in de jaren 1930. Pas in 1936 werd de draad weer opgepakt, toen besloot de raad een commissie in het leven te roepen die de bouw van een nieuw stadhuis moest gaan voorbereiden.

In 1938 werd een openbare prijsvraag uitgeschreven voor het ontwerp van het stadhuis. Uit de 110 inzendingen werden vier ontwerpen gekozen. De architecten J.A. van der Laan, H.Th. Zwiers, C. van Moorsel en J. den Boer werden uitgenodigd voor een vervolgo opdracht. Het juryrapport, gedateerd 11 mei 1939, lauwerde het ontwerpvoorstel van Van der Laan vooral vanwege de aandacht voor de stedenbouwkundige inpassing van het nieuwe stadhuis. Bij de meeste andere ontwerpen bleef dit aspect volgens de jury onderbelicht. Op 16 april 1940 keurde de gemeenteraad het uitgewerkte ontwerp van Van der Laan, dat de naam 'Broleto' had gekregen, goed.

Johannes Antonius (Jan) van der Laan (1896-1966) was de zoon van architect Leo van der Laan (1864-1942). In 1921 voltooide hij zijn studie bouwkunde aan de Polytechnische School in Delft. In zijn afstudeerjaar startte hij als architect op het bureau van zijn vader. Met hem ontwierp hij de eerste gebouwen in opdracht van katholieke opdrachtgevers, voornamelijk in hun woonplaats Leiden.

Van der Laan verwierf met zijn prijswinnende ontwerp voor het nieuwe Eindhovense stadhuis landelijke bekendheid. Het ontwerp werd in diverse vaktijdschriften besproken en gelauwerd. Van der Laan gold als een 'traditionalist'. Hij maakte indruk door zijn vakmanschap als tekenaar en de zuiverheid van zijn architectuur. Hij stond bekend om zijn subtiele gevoel voor architectonische verhoudingen en de uitgeknipte groepering van bouwmassa's en verdeling van raampartijen.

Na de dood van zijn vader in 1942, zette Van der Laan het bureau in Leiden voort. Tijdens de bezetting was hij werkzaam als adviseur voor diverse gemeentes betreffende de wederopbouw van deze steden. Na de oorlog verzorgde hij de stedenbouwkundige wederopbouwplannen voor bijvoorbeeld Arnhem en ook voor Eindhoven. Uit 1949 stamt de eerste samenwerking met Theo van der Eerden (1904-1979). In 1952 ging het tweetal samenwerken met Jan Hermans (1916-1998). Dit resulteerde in het bureau 'Van der Laan, Hermans en Van Eerden'. In 1957 wordt de bureaunaam uitgebreid met de naam van Jules Kirch (1919-1998), die toetrad tot het architectencollectief. Na de dood van Van der Laan in 1966 veranderde de naam in 'Architectenbureau Kirch, Hermans, Van der Eerden'.

In het ontwerpvoorstel voor het Eindhovense stadhuis zocht Van der Laan naar een ruimtelijke relatie tussen de Catharinakerk en het nieuwe stadhuis. Met een carrévormig bouwblok werd het Stratumseind afgesloten zodat een gesloten perceel ontstond tussen het Stadhuisplein en Stratumseind. In de vleugel langs de Wal was de hoofdentree gesitueerd. Deze vleugel zorgde tevens voor een samenhang met het Van Abbemuseum. Echter, door het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog kwam er weinig terecht van de voorgenomen nieuwbouw.

Bij de wederopbouwplannen voor de stadskern van Eindhoven uit 1946 is al een wijziging te zien van het stadhuisontwerp uit 1939. Het idee was om een onderdeel van dit plan als noodsecretarie uit te voeren. Later, wanneer er meer financiële middelen beschikbaar zouden komen, zou de rest gebouwd worden. Op 2 augustus 1949 ging, naast het

postkantoor, de eerste heipaal de grond in. Op 18 oktober 1950 legde burgemeester Hans Kolfschoten de eerste steen met het gemeentewapen, die door Niel Steenberg (1911-1997) was gehakt. De voorgevel van de noodsecretarie is gesierd met 36 decoratieve gevelsteentjes met bloem- en knop-motieven, eveneens ontworpen door Steenberg, maar grotendeels uitgevoerd door Kees Heiligers (1926-1985).

Op 19 januari 1952 kon de burgemeester de deur van het secretariegebouw officieel openen met een pronksleutel, die door architect Van der Laan was aangeboden. Daarmee kwam na 22 jaar een einde aan de 'krepeerbehuizing', zoals De Volkskrant opmerkte. Opmerkelijk is dat deze vleugel van het beoogde stadhuiscomplex oorspronkelijk gepland was aan het Statumseind, maar 180 graden is gedraaid. Hierdoor ligt dit secretariegebouw met de voorgevel aan de Studentenwei, de nog lege open ruimte naast de Wal. Het secretariegebouw heeft drie lagen met twee uitbouwen aan de lage gevel. Deze vormen de aanzet voor de carrévorm van het beoogde stadhuisplan. Het gebouw is in een traditionele vormen-taal uitgevoerd met bakstenen gevels, flauw hellende pannen daken en hoge rondboogvensters. In de zijgevel ontwierp Marius de Leeuw (1915-2000) vier glas-in-loodvensters. Het gebouw doet momenteel dienst als gerechtsgebouw zoals de letters op de dorpels van de ramen duidelijk vermelden.

Intussen paste architect Van der Laan zijn definitieve ontwerp aan. Dit was in 1956 klaar. Het openbreken van de bebouwing tussen stadhuis en Catharinakerk en het 90 graden draaien van het representatieve deel van het stadhuis leverde in dit plan drie pleinen op. Het reeds gebouwde secretariegedeelte werd onderdeel van een carré met binnenhof.

In 1957 bracht architect Van der Laan naar voren of het nog wel verstandig was om het stadhuis te voltooien overeenkomstig de plannen en inzichten van zijn voorstel, dat in hoofdlijnen al dateerde uit 1939. De gemeenteraad deelde die twijfels en gaf Van der Laan de ruimte om een nieuw plan voor het stadhuis uit te werken. Dit resulteerde in 1958 in een veel eigentijdsere en modernere ontwerp. Toch zou het nog

7 jaar duren voordat op 4 november 1965 de eerste paal de grond in ging.

Vanwege de praktische organisatie van de gemeentelijke taken werd het werkgedeelte in een hoogbouw van tien lagen geprojecteerd en kwamen de representatieve ruimtes in een carrévorm rond een centrale hal. De strakke geometrische gevel in combinatie met de sobere bekleding van muschelkalksteen moesten de moderne en vooruitstrevende identiteit van de jonge gemeente Eindhoven onderstrepen. Na de dood van Van der Laan in 1966 werd het stadhuis door zijn medewerkers en opvolgers Kirch, Hermans en Van der Eerden en project-medewerker Hans Thomassen (1932-2002) uit Eindhoven voltooid. Voor de inrichting was als adviseur meubelontwerper Jac Haan aangetrokken. Het stadhuis is uitgevoerd met een aantal monumentale kunsttoepassingen. De belangrijkste werden gemaakt door enkele toonaangevende Nederlandse kunstenaars: Ad Dekkers, Peter Struycken, André Volten en Arthur Spronken.

Ad Dekkers (1938-1974) maakte het minimalistische wandreliëf van de raadszaal. Dekkers was een exponent van de abstract-geometrische kunst en minimal art. Hierbij bouwde hij voort op stromingen als De Stijl en Bauhaus, maar koos een eigen koers in kleur en materiaalkeuze.

Peter Struycken ontwierp het tegelreliëf op de wanden tegenover de liften in de hoogbouw. In 1969 gebruikte Struycken voor het eerst een computer om een kunstwerk te maken. Sinds die tijd vormt de computer een essentieel onderdeel van zijn onderzoek naar het in beeld brengen van structuren. Een van zijn bekendste werken is een serie postzegels uit 1981, die een uit puntjes opgebouwde beeltenis van koningin Beatrix tonen.

André Volten (1925-2002) ontwierp de hangende sculptuur voor het plafond van de burgerhal. Deze bestaat uit 1500 m² gebogen roestvrijstalen, beweeglijke platen. Vanaf 1953 en zeker na 1954, het jaar waarin hij medeoprichter was van de kunstenaarsgroep Liga Nieuw Beelden, behoorde Volten tot de groep beeldhouwers die zich intensief bezighield met

rol van de kunst in de openbare ruimte. Dit heeft talrijke constructivistische sculpturen opgeleverd in vele steden in Nederland en daarbuiten.

Het 'zwevende' bronzen beeld aan de voorgevel is van de hand van Arthur Spronken (1930-2017). Na het vervullen van zijn militaire dienst vertrok Spronken met een beurs in 1954 naar de Accademia di Bella Arti di Brera te Milaan. Hier kreeg hij les van Marino Marini (1901-1980), die ook wel als 'paardenbeeldhouwer' bekend staat. In de bronzen beelden van Spronken speelt de dynamiek van paarden en stieren een belangrijke rol. In Eindhoven staan nog enkele beelden van zijn hand, zoals de Zonnestier (1964) bij het Parktheater, de Zwevende amazone (1965) op de TU/e-campus en de paardentors Cadans op het terrein van de Grote Beek (1965).

Op 18 september 1969 werd het nieuwe stadhuis feestelijk geopend door de toenmalige koningin Juliana. Ze werd ontvangen door burgemeester Herman Witte (1909-1973), die in 1956 als minister van bouwnijverheid geen goedkeuring had gegeven aan de bouwplannen van het Eindhovense stadhuis. Tijdens de opening werd de nieuwe beiaard met 45 klokken ingespeeld. De aanwezigheid ervan lijkt terug te gaan op het klokkenspel dat ook aanwezig was in het oud-stadhuis aan de Rechtestraat. In 1988 en 2002 is het instrument met enkele nieuwe klokken uitgebreid.

Het stadhuis is in 2001 grondig gerenoveerd en vernieuwd door architectenbureaus in samenwerking met buro Staal Christensen. Respect voor het bestaande was het uitgangspunt voor deze verbouwing. De meest ingrijpende wijziging is het open maken van het dak en het kelderdek. De doorbraak van het dak was in de oorspronkelijke ontwerp-fase al overwogen. Door de ingreep dringt daglicht door tot in de kelderruimte. Daarbij is de sculpturale constructie van het 'hangend plafond' in overleg met kunstenaar André Volten enigszins aangepast, zonder de zeggingskracht aan te tasten. Het kunstwerk is letterlijk in een ander daglicht geplaatst.

Begin 2020 werd een nieuwe renovatie en verbouwing van het stadhuis opgeleverd. Dit is een project van !MPULS, een samenwerking tussen Brink Groep,

DOOR architecten / rudy uytengaak + partners architecten, DWA, Kuijpers installaties en Ballast Nedam Zuid. Dit team gaat de komende 10 jaar op een innovatieve manier een aantal gemeentelijke gebouwen transformeren en verduurzamen. De transformatie van het stadhuis is een van de eerste projecten van !MPULS. Later volgen onder meer Mercado, het NRE-gebouw en Van Abbemuseum. Bij deze laatste renovatie speelt de aandacht voor isolatie en hergebruik een grote rol. Er zijn zonnepanelen op het dak geplaatst. De verwarming en koeling van het gebouw gebeurt via bodemenergie, zogenaamde warmteopslag. 95% van alle materialen die bij de verbouwing vrijkwamen zijn hergebruikt. De stadhuistoren is verbouwd tot een eigentijdse kantooromgeving die is geïnspireerd op het 'nieuwe werken'.

De meest zichtbare verandering aan de buitenkant is de nieuwe groene entree 'onder' de hoogbouw. Bezoekers komen nu via een hellingbaan door het groen binnen op het nieuwe 'Inwonersplein' waar nu alle publieke dienstverlening van de gemeente is

ondergebracht. Tussen 2002 en 2020 was dit 'Inwonersplein' gevestigd in het Stadskantoor aan de Wal. Deze verbouwing is het voorlopig laatste hoofdstuk in de bijna 80-jarige ontwerp- en bouwgeschiedenis van het Eindhovense stadhuis.

1. Gevelbeeld van Arthur Spronken aan het stadhuis
2. Het huidige stadhuis in aanbouw. Collectie Regionaal Historisch Centrum Eindhoven
3. Visualisatie vernieuwing stadhuis. Beeld: !MPULS (Brink Groep, DOOR architecten / rudy uytengaak + partners architecten, DWA, Kuijpers installaties en Ballast Nedam Zuid)

1

EEN DYNAMISCHE OMGEVING

TEKST: PETER THOBEN EN RENÉ ERVEN

Eindhoven timmert de laatste decennia flink economisch aan de weg. De stad is uitgegroeid tot een internationale Brainport en wil een aantrekkelijke en uitnodigende stad zijn. De binnenstad verdient daarom een kwaliteitsimpuls met meer aandacht voor verblijfskwaliteit en groen. Samen met supervisor Winy Maas onderzoekt de gemeente de mogelijkheden en kansen. Ook het Stadhuisplein staat aan de vooravond van een transformatie.

De Studentenwei, de plek waar uiteindelijk het nieuwe stadhuis van Groot-Eindhoven werd gebouwd, kent een opmerkelijke geschiedenis. Hier liep de stadsgracht als een aftakking van de Dommel en mondde de verlegde Rungraaf uit in de stadsgracht bij de Wal. Het riviertje de Rungraaf vormde de grens tussen Eindhoven en Gestel.

Op deze plek bij de Dommel lag sinds de veertiende eeuw de Stratumse watermolen. Deze was in eigen-

dom van de Heren van Eindhoven. In de zestiende eeuw gaat het eigendomsrecht, door het huwelijk van Willem van Oranje met Anna van Egmond, over naar de Oranjes en wordt de watermolen ook Prinsenmolen genoemd. In 1812 koopt textiel-fabrikant Johannes Theodorus Smits (1754-1827) de molen. Hij bouwde bij de molen twee fabrieks-gebouwen. Deze werden Den Bouw genoemd en bestonden uit een lakenfabriek en een wolspinnerij. Smits woonde zelf vanaf 1786 in huize Groot Paradijs

2

waar hij met zijn zwager Antonius Janssen de fabriek begon. In 1815 kocht hij er huis Klein Paradijs bij. De Paradijslaan herinnert aan dit voormalige landgoed met behuizingen.

Een opmerkelijk historisch gegeven is het feit dat hier in 1820 de eerste industriële stoommachine in Nederland in gebruik werd genomen. Toch bleef ook de waterkracht van de Stratumse molen nog lange tijd de spinmachines aandrijven. In 1896 brandde de fabriek af en stopte het bedrijf. Op oude prentbriefkaarten staat de ruïne aan het Molenwater nog afgebeeld, want pas in 1928 werden de restanten ervan gesloopt. De lakenfabriek van Den Bouw kreeg de bestemming van gemeentelijk slachthuis, voordat dit naar een nieuwbouw aan de Insulindelaan in Tongelre verhuisde. Het terrein aan de andere kant van de stadsgracht functioneerde geruime tijd als gemeentewerf. De straatnaambordjes Oude Stadsgracht, Molenstraat en Bouwstraat verwijzen nog naar die vroegere situatie.

3

In 1928 werd het gebied aangewezen als de plek voor het stadhuis van de nieuwe gemeente Groot-Eindhoven. Pas op 2 augustus 1949 ging de eerste heipaal de grond in voor het bakstenen secretariegebouw, dat lange tijd dienst deed als stadhuis. Door wijziging van de plannen bleef de beoogde binnenplaats aanvankelijk een grasveld. Het water van de stadsgracht stroomde hierdoor een tijdlang idyllisch langs het secretariegebouw, zoals oude ansichtkaarten direct na het gereedkomen van het gebouw illustreren. Aan de overkant van de Dommel, achter het huidige stadhuis, werd in de jaren vanaf 1935 op een kunstmatige verhoging het stedelijk Van Abbemuseum gebouwd. Dit rijksmonument is ontworpen door architect Alexander J. Kropholler (1881-1973). In 1936 opende dit museum haar deuren. Opvallend zijn het Eindhovense wapen in de gevel en de twee kalkstenen paardjes op de trapwangen van John Rådecker (1885-1956). Rådecker behoort tot de vernieuwers van de Nederlandse beeldhouwkunst met zijn vrouwelijke naakten, koppen, maskers en dierfiguren.

In 1961 presenteerde het gemeentebestuur het zogenoemde plan 'Het Paradijs', een stedenbouw-

kundige visie voor het zuidelijke centrumgebied. Hiermee wilde het gemeentebestuur een nieuw bestuurlijk hart in de stad realiseren "met ruimten en gebouwen van grotere schaal". Er volgde de afbraak van de pastorie van de Catharinakerk, het oude begijnhof en van de schouwburgzaal 'Katholiek Leven'. Hiervoor in de plaats kwamen grootschalige gebouwen, zoals de nieuwbouw van de Nederlandse Bank en de Kamer van Koophandel. In het plan werd ook al rekening gehouden met een mogelijke uitbreiding van het Van Abbemuseum.

De belangrijkste gebouwen rond het stadhuisplein zijn tussen 1961 en 2000 gebouwd. In 1964 werd het Kantongerecht opgeleverd en in 1969 werd het huidige stadhuis in gebruik genomen. In 1975 kwam daar het zogenaamde Agglomeratiegebouw bij. Dit kantoorgebouw werd ook Herman Wittehuis genoemd. Burgemeester Herman Witte (1909-1973) maakte zich tijdens zijn ambtsperiode sterk voor regionale samenwerking. Sinds 2000 sluit het voormalige Stadskantoor aan de Wal het plein af.

Het Kantongerecht, iets ten noordwesten van het stadhuisplein werd ontworpen door de Haagse

architect Jo Kruger (1914-1983). Het bakstenen gebouw oogt van buiten sober en gesloten. In het interieur geven de rijke materialen zoals palissanderfineer en messing strips het gebouw statuur. De verfijnde maatvoering kwam tot stand met behulp van de getallenreeks van Fibonacci. Rond de hal zijn diverse vertrekken gegroepeerd, aan een kant de grote rechtszaal met wachtkamers, aan de andere zijden werkruimtes op meerdere verdiepingen. Deze organisatie van de ruimten weerspiegelt zich in de grootte van de vensters aan het exterieur. Boven de monumentale trap verrees een indrukwekkend mozaïek van 9 bij 13 meter, dat het verhaal van Abraham over Sodom en Gomorra verbeeldt (Genesis 18, vers 22-23). Het mozaïek uit 1969 werd ontworpen door kunstenaar Theo van Amstel (1927-2010). Nadat het Kantongerecht in Eindhoven in 2002 werd opgeheven stond het gebouw een tijd leeg. In 2007 werd het, na een verbouwing door architect Peer van Ling, in gebruik genomen als Designhuis. Het kunstwerk van Van Amstel verdween daarbij achter een witte voorzetwand. Drijvende kracht achter de nieuwe bestemming als Designhuis was Lidewij Edelkoort,

destijds voorzitter van het college van bestuur van de Design Academy Eindhoven. Momenteel vinden de Stichting Cultuur Eindhoven en de lokale omroep Studio 040 er onderdak. Onlangs is het gebouw als gemeentelijk monument aangewezen.

In 2003 kwam de uitbreiding van het Van Abbemuseum gereed naar een ontwerp van architect Abel Cahen. De uitbreiding van het museum vormde een perfecte aanleiding om ook de Dommel aan te pakken. Het project kreeg de naam 'Dommeltuinen'. De Dommel vormt met zijn oeverzones weer een half-natuurlijk beekdal en in het centrum een 'multifunctionele beekloop' met stromend water en waterplanten. Er kwam onder meer een vistrap waardoor de monumentale sluis zijn functie verloor. Deze staat nu permanent open. De brug en sluis, uit 1929, zijn een gemeentelijk monument.

Aan de achterkant van het museum werd de Dommel verbreed tot een 'binnenmeer' met een aangrenzend terras. Tuinarchitect Piet Oudolf maakte samen met landschapsbureau H+N+S een plan voor de glooiende

omgeving van het museum. Kenmerkend zijn de grote groepen planten die qua structuur, bloeiwijze en kleur zorgvuldig op elkaar zijn afgestemd. In bloei verlenen ze de tuin een weldadig aanzien.

Het Stadhuisplein zelf is in zijn huidige vorm opgeleverd in 1997. Het plein meet ongeveer 50 x 50 meter en is verdeeld in vierkanten van ongeveer 10 x 10 meter. Dit grid en de richting daarvan refereren aan de oorspronkelijke inrichting uit 1952, die destijds bestond uit betontegels van gewassen grind in het format 1,6 x 1,6 meter. De vijf speciaal ontworpen lichtmasten symboliseren de vijf stadsdelen waarmee Eindhoven sinds de annexatie in 1920 is uitgebreid.

Bij het ontwerp van het huidige plein speelden licht en kunst belangrijke uitgangspunten. Licht vanwege de reputatie van Eindhoven als innovatieve lichtstad. Met de speciale aandacht voor kunst, die is uitgewerkt in het project De Rode Loper, wilde de gemeente het belang van kunst en cultuur voor de stad onderstrepen.

Samen met supervisor Winy Maas werkt de gemeente al enkele jaren aan de herinrichting van de binnenstad en ook van de omgeving van het Stadhuisplein. Maas is architect en oprichter van het Rotterdamse bureau voor architectuur en stedenbouw MVRDV. Een eerste glimp van de herinrichtingsplannen liet Maas zien op 1 oktober 2019 tijdens een bijeenkomst van Architectuurcentrum Eindhoven. Het stadhuisplein wordt opgewaardeerd tot evenementenplein met meer aandacht voor verblijfskwaliteit. Maas noemde het de "nieuwe dansvloer van Eindhoven". Meer groen vormt ook een belangrijk uitgangspunt, net als meer eenheid in de openbare ruimte. Ook het bouwen van meer woningen in de binnenstad heeft de aandacht. Een aantal ontwikkelaars heeft plannen om rond het Stadhuisplein hoogbouw te gaan realiseren.

Het Agglomeratiegebouw is evenals enkele naastgelegen panden verkocht aan ontwikkelaar Citywall. Het voormalige Stads kantoor is verkocht aan vastgoedontwikkelaar Certitudo. Deze ontwikkelingsdynamiek is voor de gemeente aanleiding om een gebiedsvisie voor het Stadhuisplein en omgeving op te stellen. Later volgen meer specifieke plannen. Einddoel is een sterk en samenhangend gebied met meerwaarde voor de stad, bewoners en bezoekers...

1. Fabriekscomplex Den Bouw door Josephus Augustus of Mattheus Derk Knip, ca 1832, particulier bezit. Collectie Peter Thoben
2. Het gazon begin jaren '60. Met links het stadhuis en Kantongerecht. Uiterst rechts het Bevrijdingsmonument. Collectie Regionaal Historisch Centrum Eindhoven
3. Het nieuwe stadhuis met de Stadsgracht in 1952. Collectie Jan Spoorenberg
4. Het bevrijdingsmonument op het Stadhuisplein in 1955. Collectie Jan Spoorenberg
5. MVRDV maakte een visualisatie van een mogelijke toekomst van het centrum van Eindhoven, gezien vanaf het dak van het stadhuis. Beeld: MVRDV

MONUMENTALE KUNST ROND HET STADHUIS

TEKST: PETER THOBEN

De meeste Eindhovenaren kennen de kunstwerken op en rond het stadhuisplein: het Bevrijdingsmonument, het bushokje van Rietveld of De Rode Loper. Maar er zijn veel meer kunstwerken rond het stadhuis te ontdekken. Ze vertellen allemaal een eigen en vaak intrigerend verhaal, en ze verdienen meer aandacht. Zeker nu de stedelijke ontwikkelingen rond het stadhuis in een stroomversnelling komen.

Veel Eindhovenaren weten het nog wel: de waterpartij in de hoek van het Stadhuisplein. Deze bestond uit een aantal zuilen van gestapelde horizontale 'platen' waarlangs het water naar beneden liep in een bassin. Het werd door de Eindhovense burgerij, in de persoon van Theo Tromp sr, aangeboden bij de opening van het Stadhuis in 1969. Na de bouw van de parkeerkelder in 1995 en renovatie van het plein heeft de waterpartij een heel andere gedaante gekregen, mede doordat de ingang van de parkeergarage in het waterwerk is opgenomen.

In de hoek van het stadhuisplein bevindt zich het Bevrijdingsmonument, een monument met een bijzondere ontstaansgeschiedenis. Het is een initiatief van de Stichting Monument Eindhovense Oorlogsslachtoffers. Het werd al op 18 september 1954 bij de herdenking van 'Eindhoven 10 jaar bevrijd' onthuld, maar niet op deze plek. In 1965 werd dit monument zo'n 50 meter verplaatst naar zijn huidige plek.

De totstandkoming van het monument had heel wat voeten in de aarde. Met voortvarendheid werd er meteen na de oorlog geld ingezameld en in maart 1947 werd al het terrein van de voormalige zweminrichting aan de August Sniederslaan als locatie uitgekozen. Na een onderzoek van comitédid en Philips-ontwerper Louis Kalff (1897-1976) besloot het comité om een besloten prijsvraag uit te schrijven. Een tiental architecten werd benaderd, omdat de Nederlandse Kring van Beeldhouwers een prijsvraag

niet zag zitten. Veel beeldhouwers hadden namelijk hun handen vol met de vele oorlogsmonumenten die in deze tijd uitgevoerd moesten worden.

De volgende architecten werden uitgenodigd: C.H. de Bever, J.C. van Buijtenen en C.G. Geenen uit Eindhoven en verder J.H.A. Bedaux, J.W.C. Boks, F.A. Eschauzier, J.J. Hornstra, A. Komter, F.P.J. Peutz, A.M. de Rouville de Meux. Van de ingezonden ontwerpen bekroonde de jury onder voorzitterschap van Kalff het motto 'All Glorious Within' van architect J.W.C. Boks (1904-1986) en droeg dit voor om uit te voeren. Bij een bespreking van de expositie van de ontwerpvoorstellen in het Van Abbemuseum betitelde het Eindhovens Dagblad het bekroonde ontwerp als "cultuurloos en gekunsteld". Na deze kritiek won het college van B&W vertrouwelijk advies in bij de Delftse architect en hoogleraar M.J. Granpré Molière (1883-1972).

Na een negatief advies van de dienst gemeentewerken besloot de gemeenteraad op voorstel van B&W het monument van Boks niet te aanvaarden. Ter vergroting van het politieke draagvlak werd het comité met vijf raadsleden uitgebreid. Het August Sniedersplein werd als locatie vanwege zijn excentrische ligging losgelaten. En zo kwam het "vrijgekomen, ruime gazon op het Stadhuisplein" in beeld. In januari 1952 kreeg beeldhouwer Paul Gregoire (1915-1988) opdracht om een schetsontwerp voor deze nieuwe plek te maken. Hieraan verleende

architect Jan van der Laan zijn medewerking. Op 2 maart 1953 werd het monument naar ontwerp van Gregoire met natuurstenen omlijsting naar ontwerp van architect Jan van der Laan goedgekeurd.

De drie mannenfiguren in de houding van gekruisigden verwijzen naar gesneuvelde militairen, gevallen en verzetsmensen en burgers. Door ze in een opwaartse expressieve beweging te groeperen suggereert het de opstanding met bovenin een vogel als symbool van de vrijheid. De vormgeving van de cilindrische sokkel kende nog divers aanpassingen. Deze krijgt een grotere diameter, de pylonen worden verlaagd en de vier bronzen schalen worden vervangen door twee meter hoge bronzen luchters. Na goedkeuring door het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen gaat de Eindhovense aannemer A.H. van der Velden & Zonen aan de slag.

Voor de cilindervormige sokkel bedacht dichter Nico Donkersloot (1902-1965) de tekst: Gij die hier staat / Gedenk hun dood / Hun offer groot / Voordat Gij gaat. Deze regels zijn door vier reliëfs onderbroken. Om tijd te winnen hakte Gregoire deze reliëfs in de steengroef van Kirchheim bij Würzburg. Ze beelden verschillende aspecten van oorlog en bezetting uit: inval en bombardementen, bezetting, concentratiekampen en executies, en de bevrijding.

Beeldhouwer Oswald Wenckebach (1895-1962) modelleerde de fakkel- of vuurzuil, die bij de Ateliers voor Kunstnijverheid Winkelman in Amsterdam werd gegoten. Naast V-tekenen en de stadswapens van Eindhoven en Bayeux is er de tekst 'Verenigd in vriendschap Eindhoven' en 'Unis par l'amitié Bayeux' op aangebracht. Bij dit monument vindt ieder jaar de

herdenking van de bevrijding van Eindhoven plaats. Dit gebeurt met het ontsteken van het vuur, dat traditioneel uit Bayeux wordt overgebracht.

In 2012 namen de Ridderlijke Gilde van Sint-Sebastiaan, het Sint-Catharinagilde Stad en de Stichting Open Huis Sint-Cathrien het initiatief om het gedenkteken uit te breiden met 'Herinner u de namen 1940-1945' van alle Eindhovenaren die in de oorlogsjaren het leven lieten. Aan de randen heeft architect Cornelis van de Ven een gepolijste hardstenen strook ontworpen, waarop de namen kolomsgewijs zijn aangebracht. Op 4 mei 2013 werd deze toevoeging officieel onthuld.

Aan de zijkant van het stadhuis staan drie opmerkelijke stalen bloempotten. Ze dateren uit 1979 en zijn ontworpen door Huub Kortekaas. 'Bloempotten' is een terugkerend thema in het werk van deze kunstenaar, deze zoon van een tuinder, die al jaren samenwerkt met zijn echtgenote Adelheid. Als kunstenaarsduo

ontwikkelden ze een eigen levensfilosofie met beeldtaal. Hun talloze beelden, onder meer potplanten, poorten en tulpenzetels van brons en cortenstaal, zijn op vele plekken in de wereld te bewonderen.

Niet ver daarvandaan staat aan de zijkant van het stadhuis het Rietveld-bushokje ontworpen door de bekende architect-ontwerper Gerrit Rietveld (1888-1964). In opdracht van de gemeente Eindhoven ontwierp hij in 1962 dit bushokje dat ook diende als publiciteitszuil. Er werd slechts één exemplaar in 1965 aan de Hendrik Staetslaan gerealiseerd. In 1990 werd het object naar de Wal verplaatst. Stichting 'De bushalte van Rietveld' stelt kunstenaars in staat om de presentatiemogelijkheden van het object te verkennen. Een indrukwekkende reeks kunstenaars zijn met het bushokje aan de slag gegaan. Hun ontwerpen zijn gedocumenteerd op de website 'de bushalte van Rietveld': <https://www.debushaltevanrietveld.nl>

In de groenzone achter het stadhuis bevinden zich enkele herdenkingsmonumenten en -bomen. Hier staat enigszins verscholen het beeld 'Groeï' van Mieke Coppens-Frehe. Dit is bij de opening van het stadhuis geschonken door Burgers Verwarmingsindustrie. De forse Chinese mammoetboom is in 1982 door de Stichting 18 September Festival geplant. Toen was het 750 jaar geleden dat Eindhoven stadsrechten kreeg.

De Beatrixboom, een zilverlinde, werd in januari 1988 geplant toen koningin Beatrix haar vijftigste verjaardag vierde. Hieraan herinnert een, in het groen verscholen, plaquette. Een andere plaquette met bijbehorend beeld memoreert de toekenning van de Milieuprijs aan de gemeente Eindhoven, door Koningin Beatrix uitgereikt op 15 mei 1987. Het bijbehorende bronzen beeld Milieuboom in de vorm van een paddenstoel als fontein werd door Henk Combé uit Arnhem

vervaardigd. Aanvankelijk stond dit beeld op het Stadhuisplein tot de renovatie ervan.

Aan de andere kant van de Dommel, bij het Van Abbemuseum, staat het bronzen beeld Honoré de Balzac van de Franse beeldhouwer Auguste Rodin (1840-1917). In 1891 kreeg hij opdracht om een standbeeld voor de Franse schrijver te maken. Hij modelleerde deze Balzac op onconventionele wijze in een kamerjas met een expressieve, bijna karikaturale kop. In de jaren 1960 mochten er van de Franse staat zes geautoriseerde afgietsels gemaakt worden. Dit is zo'n officieel bij Susse Fondeur gegoten afgietsel uit 1965, dat door de gemeente Eindhoven in 1964 werd besteld.

Iets verderop bij de brug over de Dommel naar het Van Abbemuseum staat het bescheiden herdenkingsmonument voor de Herculesramp. Deze ramp vond op 15 juli 1996 plaats op de Vliegbasis Eindhoven met 34 slachtoffers van het fanfarecorps van de Koninklijke Landmacht. Op de vliegbasis zelf kwam al gauw in 1997 een bezinningsmonument ter nagedachtenis aan de slachtoffers tot stand, ontworpen door beeldhouwer Hans van Eerd. Dit beeld was niet publiek toegankelijk. Daarom heeft de Stichting Herulesramp 1996 precies 20 jaar na de ramp op 15 juli 2016 een in cortenstaal uitgevoerd herdenkingsmonument onthuld in de vorm van een hoofdletter 'H', eveneens naar ontwerp van Hans van Eerd.

Verderop voor het Designhuis is op 1 juli 2006 een metasequoia of mammoetboom geplant door wet-houder Erik van Merriënboer en voorzitter Eefje Klaassens-Postema ter gelegenheid van het eerste lustrum van de samenwerking tussen gemeente en Trefpunt Groen. Veel opvallender is het kunstwerk Communicatie, dat beeldhouwer Wessel Couzijn (1912-1984) heeft ontworpen. Het beeld is door Hurks in cortenstaal uitgevoerd. DAF Trucks schonk het aan de gemeente in 1981 naar aanleiding van het 50-jarige bestaan van de vrachtwagenfabrikant drie jaar eerder.

In het gebied tussen het Stadhuis en het Designhuis eindigt De Rode Loper. In de jaren negentig ontstond binnen het Van Abbemuseum het idee om een aantal kunstenaars uit te nodigen om plannen te ontwikkelen voor een beeldentuin. Het museum was toen ook hard

bezig met de eigen uitbreidingsplannen. Met de 'beeldentuin' zou het museum een extra buitenmuseum krijgen. Dit project droeg aanvankelijk de titel 'Extra Muros' (buiten de muren).

De Rode Loper is een samenwerking tussen het Van Abbemuseum en de afdelingen Kunst en Cultuur en Ruimtelijke Ordening van de gemeente. De bedoeling van het project is om een verbinding tussen Catharinakerk en Van Abbemuseum tot stand te brengen door een bewustere beleving van de openbare ruimte te creëren door de route met uiteenlopende kunstelementen te markeren. De Amerikaanse kunstenaars Matt Mullican en Lawrence Weiner werden hiervoor uitgenodigd. Ze hadden al eerder samengewerkt bij projecten in de publieke ruimte van een stedelijke omgeving.

Van de 20 objecten bedacht Mullican de neon-sculpturen, glas-in-loodraam, cassetteplafond, draad-sculptuur en boilerput. Weiner ontwierp de T-lampen, accolades met teksten, wensput en de op de plaatselijke historie gebaseerde stadsplattegrond, opgravingsplattegrond, stoommachine-reliëf en de twee archeologietafels met vondsten in de parkeer-garage.

De Rode Loper heeft sinds de oplevering in 1997 veel van zijn oorspronkelijke glans verloren. Veel kunstwerken zijn verwijderd of beschadigd en ook de bestrating is kapot. De Henri Van Abbestichting maakt zich hierover zorgen en heeft de gemeente erop aangesproken. Het is een van de meest kostbare kunstprojecten in de openbare ruimte geweest, waar-aan blijkens een ietwat weggestopt tekstbordje 16 externe sponsors hebben bijgedragen. Het is te hopen dat, bij de op handen zijnde herontwikkelingen rondom het Stadhuisplein, De Rode Loper niet tussen wal en schip valt en dat de projectontwikkelaars oog hebben voor deze bijzondere kunstroute.

1. Op de voorgrond de Milieuboom als fontein met prijsplaquette en daarachter het beeld 'Groei' van Mieke Coppens-Frehe
2. Ingang parkeergarage Stadhuisplein met waterpartij, situatie 2020
3. Opening stadhuis Eindhoven, 1969. Collectie Nationaal Archief

LITERATUUR

Beeldenbank Eindhoven in beeld, Beeldenbank Regionaal Historisch Centrum Eindhoven

N. Arts, *Sporen onder de Kempische stad. Archeologie, ecologie en vroegste geschiedenis van Eindhoven 1225-1500*, Eindhoven 1992.

P. Beekman, *Eindhoven: stadontwikkeling 1900-1960*, Mierlo 1982.

T. van Duuren & M. van der Heijden, *Bomenroute langs de Dommel. Wandeling langs de Dommel tussen de Genneper Watermolen en de Kamer van Koophandel*, Eindhoven 2018.

R. Erven, 'Verbinden en dialoog. Verslag stadsgesprek Verdichtingsvisie', *Website Architectuurcentrum Eindhoven* 2019.

P. Groenendijk & P. Vollaard, *Eindhoven Architectuur Stad*, Rotterdam 2019.

F. van der Linden, *Nieuw licht. De wonderlijke verjonging van het Eindhovense stadhuis*, Zaltbommel 2002. Uitgave op initiatief van Staal Christensen en Architectenlenlen in samenwerking met de gemeente Eindhoven.

J. Lambert & P. Thoben, *Beeldenboek Eindhoven*, Eindhoven 2001 en 2003.

H. W. Lintsen & P. Thoben (red.), *De canon van Eindhoven*, 's-Hertogenbosch 2009.

P. Thoben, *Museumwaaier Museum Kempenland Eindhoven*, Eindhoven 2006.

P. Thoben (red.), *Naoorlogse vernieuwing. Wederopbouw 1945-1965*, Vianen 2019. Serie 150 jaar leven in Eindhoven nummer 14.

P. Thoben, 'De moeizame totstandkoming van het Eindhovense bevrijdingsmonument', in: *De Blauwe Heraut. Vlugschrift voor de geschiedenis van Eindhoven en omgeving XVIII*, nr. 1 (53), zomer 2019, 1-13

J. van Oorschot, *Eindhoven een samenleving in verandering*, deel 1: 1810-1920, Eindhoven 1982.

Redactie Eindhovens Dagblad, 'Groot-Eindhoven ontstond niet van harte', Eindhovens Dagblad, 25-01-2010.

J.W. Remkes en W.J. Renders (red.), *Het Stadhuisplein & De Rode Loper*, Eindhoven 1997. Uitgave t.g.v. oplevering Stadhuisplein en De Rode Loper, gemeente Eindhoven.

G. Smits, *Het stadhuis van Eindhoven, Eindhoven 1970*. Uitgave t.g.v. de oplevering van het nieuwe stadhuis, gemeente Eindhoven.

M. Theeuwen, 'Eindhoven wil hogere torens, ook bij Hema, V&D, kanaal en Heuvel', Eindhovens Dagblad, 05-10-2019. Met name over plannen voor omgeving stadhuis en verdichting binnenstad.

J. Spoorenberg, 'De gasthuizen tot 1554', Eindhoven Encyclopedie: <http://www.eindhoven-encyclopedie.nl>

J. Spoorenberg, 'Sancta Ursula', Eindhoven Encyclopedie: <http://www.eindhoven-encyclopedie.nl>

I. Veenstra, *Made by Rietveld, kunstenaars, architecten, vormgevers. Eindhoven en Rietveld*, Eindhoven 2007.

COLOFON

Teksten en redactie René Erven, Peter Thoben, Jos Hüsken en Lilian Calame

Met medewerking van Marie-Helene Duisters, Irene Fuchs en Paul van der Grinten.

Met dank aan: Jan Spoorenberg, Cees Donkers, Bert Staal, Arie van Rangelrooij, Remon Arts, Bart Adams, Bas, Braat, Ronald Rijnen, Paul Groenendijk, Saskia Oranje, Erik Brusse, Brigitte Moolaert, Mia van Eijl-Besselink, medewerkers DomusDela, medewerkers Eindhoven in Beeld, jubileumcommissie 50 jaar 't Hool, gemeente Eindhoven.

DHZ-architectuurwandelingen: René Erven

Vormgeving: Oranje Vormgevers, Eindhoven

Fotografie: Marie Louise Nijssing

Druk: Goedhart Repro, Helmond

Copyright Comité Open Monumentendag Eindhoven / Architectuurcentrum Eindhoven 2020

Stichting Architectuurcentrum Regio Eindhoven
p.a. Natlab / Kastanjelaan 500, 5616 LZ Eindhoven
T 040 294 68 45
info@architectuurcentrumeindhoven.nl
www.architectuurcentrumeindhoven.nl

DOMUSDELA
ONTMOETEN • VIEREN • VERBLIJVEN

Kijk op
www.architectuurcentrumeindhoven.nl
voor het volledige programma

